

УДК 37.036:373.3(410)

В 27

Наталія ВЕЛИЧКО

ЕКОЛОГО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

У статті розкривається зміст, цілі, завдання, організаційні форми, методи і принципи еколого-естетичного виховання у початкових школах Великої Британії. Теоретично обґрунтовані педагогічні умови формування екологічної свідомості учнів естетичними засобами. Здійснено науково-теоретичне обґрунтування сучасної парадигми еколого-естетичного виховання у Великій Британії. На основі системного аналізу виявлено загальні тенденції у визначенні теоретико-методологічних засад еколого-естетичного виховання. Узагальнено досвід відображення еколого-естетичного компонента в змісті роботи британської початкової школи.

Ключові слова: *еколого-естетичне виховання, естетичне виховання, еколого-естетична свідомість, учні початкових класів, Велика Британія.*

Постановка проблеми. У невідпинному розвитку сучасного світу, де з кожним днем відбувається тотальна технізація, зростає науково-технічний та виробничий потенціал людства, проблема еколого-естетичного виховання була і залишається найважливішою та найактуальнішою у навчально-виховному процесі кожної держави, у тому числі України та Великої Британії. Поява його зумовлена новими поглядами на екологічну проблему в педагогіці, психології, мистецтві, естетиці, а також у низці суспільних і природничих наук. Оскільки Україна обрала шлях входження до європейського і світового

економічного і культурного простору, в якому освіта набуває все більшого значення, то вивчення досвіду з екологічної освіти і виховання у Великій Британії стає доцільним, адже це провідна країна ЄС, в якій екологічна освіта є важливим напрямом державної освітньої політики. Провідну концептуальну ідею проблеми становить положення про те, що еколого-естетичне виховання учнів Великої Британії, починаючи з 70-х рр. ХХ ст. й до сьогодні, становить одну із найбільш пріоритетних гуманітарних галузей як на глобальному, так і на макрорегіональному рівнях, оскільки з ним пов'язується докорінна переорієнтація свідомості людини щодо взаємовідносин із природою, формування еколого-естетичної культури та свідомості. Завдання еколого-естетичного виховання у британській школі полягає у тому, щоб навчити дитину сприймати й оцінювати естетичні об'єкти в навколишньому середовищі не тільки в процесі занять, передбачених програмою загальноосвітньої школи, але й у позаурочній та позашкільній навчальній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ще у естетичних концепціях А. Баумгартена, Г. Гегеля, І. Гербарта, І. Канта, Ф. Шиллера, Р. Штайнера екологічне виховання розглядається як необхідна передумова морального-естетичного становлення особистості та відзначається тісний взаємозв'язок естетичних почуттів, мистецтва і природи. Відомо також, що Велика Британія зробила значний внесок у розвиток теорії еколого-естетичного виховання. У естетичних концепціях британських науковців С. Боллема, П. Беррі, А. Вілсона, К. Джексона, С. Роджерса, С. Флері, П. Хофмана проаналізовані сучасні теорії еколого-естетичного виховання. Багатий фактологічний матеріал, що дав можливість розкрити теоретико-методологічні засади екологічної освіти, визначити найбільш поширені педагогічні технології, форми організації навчально-виховної роботи у школах Великої Британії, подається в публікаціях В. Брауна, Л. Джоя, Д. Мак-Кінлі Р. Херберта. Безпосередньо на необхідність природоохоронного виховання учнів вказували у своїх роботах Дж. Вілсон, В. Гілберг, К. Корбант, С. Рейд, Ф. Фаррар [4]. Погляди вищенаведених науковців мали значний вплив на формування еколого-

естетичного виховання як нового напрямку педагогічної теорії і практики. У розробці її теоретико-методологічних засад у кінці 60 – початку 70-х рр. ХХ ст. важливу роль відіграли праці С. Карсона, Л. Сміта, Р. Стівенса та інших [3, 26].

У роботах британських науковців П. Анрістона, Ф. Джексона, П. Топхема, Т. Реймса визначено значущість гуманістичних ідеалів і цінностей у становленні й розвитку дитини, показано їхню провідну роль в еколого-естетичному вихованні. Важливу роль в утвердженні пріоритету духовних цінностей у свідомості дитини, що торкається всіх аспектів її життєдіяльності, в тому числі й взаємин з природою, відіграють думки мислителя С. Холла.

Неоціненний внесок у розвиток педагогічної думки Великої Британії та, зокрема, проблеми еколого-естетичного виховання зробили видатні мислителі: С. Готліб, Дж. Мільтон, Т. Мор, Р. Мюлькастер, Р. Оуен, У. Петті, Г. Спенсер, Дж. Уінстенлі. Висловлені ними педагогічні ідеї сприяли розвитку еколого-естетичної освіти і здобули світове визнання.

Сучасні тенденції еколого-естетичного виховання проаналізовані у роботах британських науковців: С. Боллема, П. Беррі, П. Камертона, П. Міллея, Б. Нортон, Р. Осборна, Р. Пітерсона, Д. Свірера, П. Флері, А. Шелдона, які закликають не тільки в теорії, а й у практиці реалізувати ідею виховання зростаючого покоління “в природі для природи і засобами природи”.

Метою статті є аналіз британської педагогічної літератури щодо еколого-естетичного виховання в початковій школі Великої Британії.

Ускладнення екологічних проблем унаслідок промислової революції в Британії значно підвищило інтерес населення до природи та її збереження. Екологічна освіта широких верств населення та підростаючого покоління Великобританії розпочалася наприкінці 1960-х рр. Тоді ж активізувався й законодавчий процес: приймаються закони і постанови, спрямовані на розвиток цієї галузі педагогічної теорії й практики, створюються національні концепції екологічної освіти. Подальшому розвитку екологічної освіти в 70-ті рр. сприяла

низка соціально-економічних чинників: утрата колоній (постачальників природних ресурсів) і скорочення власних запасів сировини, різке зростання рівня забруднення природного середовища, відсутність єдиного навчального плану для початкових шкіл. У зв'язку з цим, із 1988 р. екологічна освіта у Великій Британії отримує державний статус [5, 14]. Поява цього напряму зумовлена також новими поглядами на екологічну проблему в педагогіці, психології, мистецтві, естетиці, а також у низці суспільних і природничих наук. Використання природи у вихованні естетичних якостей учнів на всіх щаблях британського шкільного навчання, починаючи з молодшої школи, особливо широкого запровадження набуло після ухвалення урядом Великої Британії у 1996 р. Національної стратегії екологічної освіти. Її впровадження мало сприяти утвердженню екологічних цінностей в суспільній свідомості, формуванню екологічної культури у широких кіл населення, підготовці його до розв'язання проблем довкілля. Згідно з цією стратегією, особлива увага уряду Великої Британії у забезпеченні екологічного навчання в країні приділялася школі як основному типу навчального закладу, в якому отримують підготовку до дорослого життя переважна більшість дітей [8, 3].

Відголоски минулих вірувань та залишки культових і культурних пам'яток на теренах країни вказують на те, що вони були тісно пов'язані з природним довкіллям. Насамперед це культові споруди неолітичного періоду, в числі яких добре відомий Стоунхендж (Stonehenge), побудований на рівнині Солсбері між 3050 та 2300 рр. до р.х. У Вільтширі (південно-західна Англія) збереглася ще одна така визначна пам'ятка – найбільший у Європі могильний пагорб Силбері Хілл (Silbury-Hill) [8]. Вони свідчать про те, що обожнювання природи та поклоніння природним об'єктам і явищам має прадавню історію, що згодом еволюціонувало в усталену традицію вшанування природного довкілля. Культові відносини трансформувалися у культурологічні, зберігши духовну основу сприймання природного середовища з його розмаїттям живих творінь.

На думку Д. Свірера, для отримання дитиною достатніх еколого-естетичних знань у процесі навчальної діяльності вчителю потрібно

збалансовувати економічне значення природи з екологічними та естетичними цінностями. Діти повинні розуміти, що ліси мають цінність не тільки як економічний ресурс, але й як регулятор клімату й повітря, джерело натхнення для поетів та художників, як наукова лабораторія біорозмаїття. Рослини та тварини, що населяють ці ліси, мають таке ж право на існування, як і людина [10, 17].

Для реалізації завдань екологічної освіти в школах Великої Британії та підвищення якості екологічної підготовки школярів учителі, поряд із поширеними формами й методами навчання, використовують і нові технології (комп'ютерні ігри, моделювання, відображення явищ за допомогою схем, карт, діаграм; екологічні стежки, фермерські господарства, створення міні дендро і фітопарків). Також велике значення надається створенню живих куточків, улаштуванню шкільних метеорологічних станцій, екскурсіям у парки, на ферми, заповідники, музеї, організації зелених насаджень [2, 23].

У Національному навчальному плані (NC) зазначається, що екологічний компонент має бути присутнім у викладанні кожної навчальної дисципліни й сприяти формуванню еколого-естетичної культури кожного учня, враховуючи при цьому традиції народу, що виявляються у різних сферах життєдіяльності (побут, наука, літературна творчість, мистецтво). У Великій Британії існують також добровільні організації, такі як Національний трест, Королівське товариство із захисту птахів, Британський трест добровольців з охорони навколишнього середовища, Клуб спостереження за птахами. Ці організації мають свій власний викладацький склад і пропонують практичні курси та навчальні програми, які поєднують екологічне навчання з дозвіллям [6, 178].

Дослідженням встановлено, що найбільша увага на еколого-естетичне виховання у системі освіти Великої Британії звертається у початковій школі, оскільки саме у дітей молодшого шкільного віку найбільш активно зосереджено високий емоційний потенціал. Діти цієї вікової категорії найкраще здатні до досягнення еколого-естетичних знань, цінностей та формування любові до природи. Відомо, що природний компонент посідає чільне місце в британській

ментальності, тож батьки, сприймаючи екологічні цінності як особисто значущі, прищеплюють їх молодому поколінню. Таким чином, екологічна освіта стає важливою зв'язуючою ланкою між початковою школою і сім'єю. Ця теза знайшла відображення у Національному плані розвитку освіти у Великій Британії, згідно з яким у британському суспільстві посилюється роль сім'ї у здійсненні еколого-естетичного виховання молодшого покоління. Британська сім'я, дотримуючись народних традицій у вихованні дітей, шанобливо ставиться і до естетичної його складової. Прищеплення естетичного смаку, плекання емоційної чуйності та здатності до переживань краси природи, потреби в її збереженні й примноженні становлять основу у системі естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку, а формування естетичної свідомості засобами природи є одним із головних завдань британської початкової школи, в якому виражені пріоритети естетичного ідеалу британського народу (довершеність, досконалість, доцільність, гармонія).

Для здійснення еколого-виховної діяльності британські учителі використовують такі форми і методи роботи:

- проведення екскурсій і походів на природу;
- демонстрування на навчальних заняттях ілюстративного матеріалу;
- бесіди з елементами художнього опису;
- читання уривків про природу з художньої прози;
- демонстрування натуральних експонатів;
- використання естетичних вражень, які виникли у туристичних походах
- під час краєзнавчої роботи;
- географічні ігри;
- зображення природи в народних традиціях;
- організація і проведення природоохоронних акцій, конкурсів;
- дослідницька робота.
- залучення учнів до відродження культу природних і культурних пам'яток (джерел, дерев, тварин заснованих на їх красі).

У шкільному еколого-естетичному вихованні Великої Британії поряд із традиційними формами організації навчального процесу, такими як різні типи класно-урочних занять, активно використовуються й позаурочні. Це – факультативні заняття, предметні гуртки, студії, клуби, олімпіади, конкурси [2].

Чільне місце в системі екологічно-естетичного виховання, британської початкової школи посідають екскурсії екологічного характеру в національні парки, музеї, ботанічні сади, пам'ятки садово-паркового мистецтва, зоопарки, дендрарії, тераріуми. Важлива частина навчально-виховної роботи з охорони природи відводиться польовим практикумам, під час проведення яких учні порівнюють, наприклад, вивчення рослинного покриву з його природоохоронними функціями, виявляють лікарські рослини, що застосовуються у народній медицині, або проводять метеорологічні спостереження з використанням народного календаря. Екскурсія – це форма організації навчально-виховного процесу, яка дає змогу проводити спостереження, а також безпосередньо вивчати різні предмети, явища і процеси в природних або штучно створених умовах; виявляти негативні зміни в природному оточенні, що є результатом господарської діяльності і особистої поведінки людей (повітря, вода, рослини, тварини); систематизувати і розширювати знання про охорону природи; розкривати роль природи в житті людини; систематизувати уявлення дітей про взаємозв'язки в природі.

Отже, під впливом знань та естетичних вражень, яких діти набувають в процесі еколого-естетичного виховання, у них виникає дбайливе ставлення до природи та її багатств; учні краще розуміють естетичну цінність природи і сприймають її як джерело естетичного натхнення та естетичної привабливості. Саме тому екскурсії мають велике естетично-пізнавальне і естетично-виховне значення, вони конкретизують, заглиблюють, розширюють знання учнів. На екскурсіях учні перевіряють на практиці багато теоретичних знань і переводять їх в естетичні уміння і навички.

Важливим методом роботи з учнями, який сприяє здійсненню естетичного й екологічного виховання, розвитку духовних сил є

уроки серед природи. Уроки серед природи займають чільне місце в оздоровленні тіла й формуванні естетичної свідомості дитини. По-перше, на уроках серед природи діти дихають чистим повітрям, грають в рухливі ігри. По-друге, вони одержують “живу їжу” для розвитку свідомості. Як молодому організму необхідна “жива їжа” – овочі, фрукти, так для росту свідомості необхідне спілкування з природою, “безпосередні” знання від спілкування з нею. Урок серед природи – це робота, а не прогулянка. Він повинен бути максимально використаний для ілюстрації побаченого чи почутого в класі, для власних спостережень і для активізації пізнавальної діяльності учнів. Водночас на цих уроках учні відчують, що ідуть в гості до довкілля, готують йому подарунки: вірші, пісні, загадки. Отже, такі уроки мають не тільки пізнавальне, а й еколого-виховне значення для учнів.

Отже, в умовах сучасної дивергенції і мобільності знань про природу, які постійно змінюються та вдосконалюються, на перший план висуваються духовні імперативи, що стимулюють отримання учнями різнобічних знань про природу з урахуванням інтересів і нахилів кожної особистості, в основу яких покладений морально-естетичний ідеал. Під впливом знань та естетичних вражень яких діти набувають в процесі еколого-естетичного виховання у них виникає дбайливе ставлення до природи та її багатств; учні краще розуміють естетичну цінність природи і сприймають її як джерело естетичного натхнення та естетичної привабливості.

Література

1. Марченко Г.В. Розвиток екологічної освіти в середніх школах Великої Британії у другій половині ХХ століття : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Г.В. Марченко. – К., 2004. – 23 с.
2. Полякова Я.В. Теорія і практика екологічного виховання учнівської молоді у Великій Британії (етнопедagogічний аспект) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Я.В. Полякова. – Луганськ, 2005. – 23 с.
3. Славська Я.А. Розвиток естетичного смаку в учнів молодших класів початкової школи у Великій Британії / Я.А. Славська // Динаміка наукових досліджень “2004” : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Т. 30. Педагогіка. – Дніпропетровськ, 2004. – С. 26 – 28.

4. Червонецкий В.В. Загальні тенденції розвитку шкільної екологічної освіти в країнах євроатлантичного регіону у другій половині ХХ – на початку ХХІ століть : дис. ... док. пед. наук : 13.00.01 / В.В. Червонецкий. – Луганськ, 2007. – 489 с.
5. Червонецкий В. Экологическое образование в школах развитых стран мира / В.Червонецкий. – М. : Экология и образование, 1992. – 96 с.
6. Чибіс Л. Шляхи здійснення екологічного виховання в середніх школах Великої Британії / Л. Чибіс // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 12 (223). – С. 175 – 179.
7. Berry T. Ethics and Ecology: a Paper Delivered to the Harvard Seminar on Environmental Values / Т. Berry. – Harvard University, 1996. – <http://www.crle.org>.
8. Neary M. Curriculum Studies in Post-compulsory and Adult Education. A Teachers' and Student Teacher's Study Guide / М. Neary. – Cheltenham : Nelson Thornes, 2002. – 294 p.
9. Norton B. The New Encyclopedia Britannica / В. Norton. – Chicago and Others, 1994. – № 4. – 980 p.
10. Swearer D. Ecology and Environment: Perspectives from the Humanities / D. Swearer. – Harvard University Press, 2009. – 138 p.

Величко Наталья. Эколого-эстетическое воспитание в начальных школах Великобритании. В статье раскрывается содержание, цели, задачи, организационные формы, методы и принципы эколого-эстетического воспитания в начальных школах Великобритании. Теоретически обоснованы педагогические условия формирования экологического сознания учащихся эстетическими средствами. Осуществлено научно-теоретическое обоснование современной парадигмы эколого-эстетического воспитания в школах Великобритании. На основе системного анализа выявлены общие тенденции в определении теоретико-методологических основ эколого-эстетического воспитания. Обобщен опыт отражения эколого-эстетического компонента в содержании работы британской начальной школы.

Ключевые слова: эколого-эстетическое воспитание, эстетическое воспитание, эколого-эстетическое сознание, ученики начальных классов, Великобритания.

Veluchko Natalya. Ecologic and aesthetic education of British primary schools. The article deals with the content, goals, objectives, organizational forms, methods and principles of ecologic and aesthetic

education in primary schools of Great Britain. Theoretically pedagogical conditions of ecological consciousness by aesthetic means are substantiated. Scientific and theoretical substantiation of the modern paradigm of ecological and aesthetic education in Great Britain is made. On the base of systematic analysis the general trends in the definition of the theoretical and methodological principles of ecological and aesthetic education in Great Britain are detected. The experience of ecological and aesthetic component in the content of British primary school is expressed.

Key words: ecologic and aesthetic education, aesthetic education, ecological and aesthetic perception, elementary schoolchildren, Great Britain.